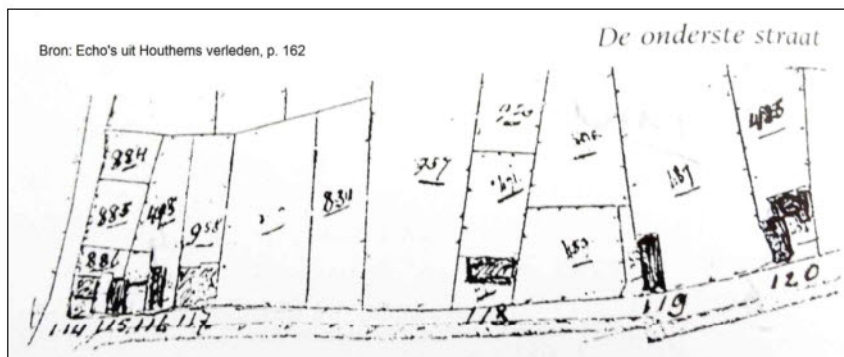

BEBOUWING EN BEWONING OP DE HOEK VAN DE ONDERSTESTRAAT EN DE ST. GERLACHSTRAAT: ÉÉN GROTE PUZZEL

Fons Heijns

Kaart met kadastrale nummers en 'huisnummers' gebruikt bij de Inwonerslijst uit 1796

Uitsnede uit Minuutplan

Inleiding

H.J.J. (Sjeng) Philippens heeft in zijn boek *'Echo's uit Houthems Verleden'* een kaartje opgenomen waarop de huizen aan de Onderstestraat - ten tijde van het opmaken van de Inwonerslijst 1796 - staan ingetekend. De kadastrale nummers daarop dateren van rond 1842, het jaar van de instelling van de kadastrale

registers van Houthem¹ en de eerste officiële kadastrale overzichtskaart (Minuutplan) van Houthem gebaseerd op gegevens 1811-1832, geeft de situatie weer. Op deze nagetekende kaart heeft Philippens zijn ideeën over de bebouwing anno 1796 ingetekend.

In dit en volgende artikelen heb ik geprobeerd om een overzicht te geven van de bebouwings- en bewoningsgeschiedenis in de loop der jaren van de panden, aangeduid met de nummers 114, 115, en 116, thans Onderstestraat 48 en 46. Nr. 114 is afgebroken en op ongeveer die plek staat het huisje St. Gerlachstraat 25.

Voor de oudere gegevens is gebruik gemaakt van de gegevens van Philippens, die voor zover mogelijk gecontroleerd, gecorrigeerd of aangevuld werden. Voor wat betreft de eigendomsverhoudingen heb ik me gebaseerd op gegevens vanaf de invoering van het Kadaster. Ook zijn zoveel mogelijk relevante gegevens van de eigenaars en bewoners (namen, geboorte-, trouw- en overlijdens-jaren) en de familierelaties aangegeven.

Onderzoek

Het onderzoek naar huizen, percelen en bewoners is erg complex en kent vele valkuilen. Tegenwoordig kennen we het Kadaster, voor Houthem vanaf ca. 1841 in gebruik. Wil je verder terug in de tijd, dan ben je aangewezen op andere bronnen, zoals cijns- en gichtregisters en het leggerboek 1777 waarin de ligging van percelen wordt omschreven met een verwijzing naar bekende punten en namen van eigenaars van belendende percelen (reigenoten). Daarna komen koop- en verkoopakten en notariële akten uit vroegere tijden in aanmerking, die men kan vinden in het archief van de voormalige Landen van Overmaas. Tot ca. 1840 zijn we vrijwel geheel aangewezen op deze archieven. Bij de invoering van het Kadaster werden alle percelen nauwkeurig op kaarten ingetekend, genummerd en vastgelegd in de zogenoemde Oorspronkelijk Aanwijzende Tafels (OAT's). Wijzigingen in eigenaar, grootte of bestemming werden daarna vastgelegd in de perceelsgewijze kadastrale leggers (PKL's).

Door sloop, ver-, her- of nieuwbouw van de bebouwing óf opsplitsing als gevolg van deling van erfgoed óf samenvoeging van percelen en de daarmee gepaard gaande henummering van de percelen, bleek het een complexe materie, die minutieus en tijdrovend onderzoek vergde en veel hoofdbrekens kostte, waarbij ik hulp kreeg van Maurice Stevens en Rinus Suijkerbuijk.

Het aantal percelen is in de loop der jaren door splitsing bovendien verveelvoudigd. Op enkele kaarten bleken foutieve perceelnummers voor te komen, groottes van dezelfde percelen in diverse registers klopten niet altijd (meetfouten?) en een oude kaart van Sectie A bleek ten opzichte van de nieuwe kadastrale kaart 'vershoven' te zijn, waardoor de rooilijnen van de oude en nieuwe percelen niet exact overeen kwamen.

Naast de kadastrale gegevens is het ook handig te kunnen beschikken over genealogische gegevens van de eigenaren (bijv. i.v.m. deling van erfgoed) en bewoners. Op onze website www.houthem.info heb ik in 1996 aan de hand van

¹ Aan de slag in de kadastrale archieven, pag. 179

de gegevens van de namen van de bewoners op deze Inwonerslijst 1796 een begin gemaakt van een gezinsreconstructie. Immers de namen op de Inwonerslijst konden aanleiding geven tot fouten omdat de soms verfranste namen werden opgeschreven zoals men ze uitsprak. Leeftijden werden ingeschat en correspondeerden niet altijd met de geboortejaren uit de doopregisters en de namen van inwonende kinderen jonger dan 12 jaar werden op deze lijst niet vermeld.

114.	Anna Catharina Stassen	35	
115.	Nicolaas Vaasen	39	Schoenmaker
	Maria Hoersmans	37	
	Elisabet Vaasen	12	
116	Anna Catha. Weusten	59	gemeen. werk
	Wilhelmina Pyrongo	28	

Nr. 114: Hoek Onderstestraat–St. Gerlachstraat (perceel Sectie A888)

Dit pand is omstreeks 1935 afgebroken.

De oudst bekende gegevens over de bebouwing van dit perceel hebben betrekking op bewoning in het jaar 1684. In de woning met schoollokaal² van wijlen schoolmeester Lambert Gijsen, stelde zijn weduwe Catharina (Cathrijn) Caris een kamer beschikbaar (voor 20 gulden per jaar met inbegrip van logies, spijs en drank) aan Jan Snackers en schoolmeester Johan (Jan) Ringelants. Met deze laatste zou Cathrijn op 16-9-1691 in Valkenburg in het huwelijk treden.

Latere bewoners waren het echtpaar Jan Smeets (overl. 1752), afkomstig uit Berg, en Maria Lenarts/Leenders (overl. 1754), met hun dochters Catharina (geb. 1714), Judith (geb. 1716), Barbara (geb. 1719) en de later geboren Ida.

Volgens de Inwonerslijst 1796 woonde er omstreeks dat jaar in het huisje, dat toen aangeduid werd met nummer 114, Anna Catharina Stassen (1761-1831) met haar 3 nog jonge kinderen Anna Catharina (1790-1864), Petrus (geb. 1793) en Willem jr. (1797-1835). Ze verdiende de kost als daghuurderse. Haar man, de uit Noorbeek afkomstige dagloner Willem Lousberg (geb. 1761³), met wie ze in 1789 in Berg getrouwd was, stierf in 1799⁴.

² In 1714 werd het schoollokaal verplaatst naar het huis van Gerard Gijsen te Strabeek en in 1737 naar de Klaterstraat.

³ In Noorbeek is op 23-3-1761 een Wilhelmus Lousberg (Loesberg) gedoopt als zoon van Fredericus Lousberg (Loesbergs) en Anna Pontis.

⁴ Zijn overlijden in 1799 werd aangegeven door zijn echtgenote, die aangaf dat hij 40 jaar (?) oud was. Willem is echter op de Inwonerslijst 1796 niet genoteerd als wonend in huis nr. 114. Reden?

Hun dochter Anna Catharina Lousberg trouwde in 1819 in Houthem met Joannes Wilhelmus (Jan) Willems (1788-1850), die we in een van de volgende afleveringen ook nog zullen tegenkomen als eigenaars/bewoners van het huisje⁵ dat later afgebroken werd en waar daarna het huisje St. Gerlachstraat 25 gebouwd werd.

Hun zoon Willem Lousberg jr., metselaar van beroep, trouwde enkele jaren later, in 1823 met Maria Josephina Boest(en)/Bo(o)sten⁶ (1797-1880).

Zij kochten in 1829 van Christiaan Delahije, akkerman van beroep en gehuwd met Anna Elijsabeth Vanderschuuren het huisje met plaats⁷, **naast Willems'** moeder, waar nu het huis Onderstestraat 48 staat. Zij betaalden hiervoor 100 gulden. In het huis ernaast woonde Martinus Schou(te)ten.

Na de dood van moeder Anna Catharina Lousberg-Stassen werd haar huisje met plaats, gebouwtje⁸ en een tuin⁹, in 1837¹⁰ bij akte van deling toebedeeld aan haar zoon Willem jr.

De volgende bewoners van dit huisje waren - volgens Philippens - Joannes Servatius (Servaas) Cuijpers (1814-1875), dienstbode/dagloner, die in 1836 trouwde met Anna Gertrudis van Sint Fijt (1806-1891). Zij verhuisden later met hun kinderen¹¹ naar een woning aan de Cromsteeg¹².

Vervolgens woonden hier het echtpaar Jan Mulkens (geb. 1830), dagloner van beroep en in 1859 getrouwd met de Houthemse Elisabeth Massing (1836-1909)¹³ met hun kinderen. Het gezin verhuisde later naar een huis aan de Grootestraat, St. Gerlach 62.

De onroerende goederen in bezit van de familie Lousberg werden in augustus 1862 tijdens een openbare verkoop bij opbod geveild en voor een som van

⁵ Sectie A887

⁶ Van het echtpaar Lousbergh-Boest(en)/Bo(o)sten, getrouwd in 1823, werd een zoontje Johan Mattis in 1824 in Spaubeek geboren en 4 kinderen in Houthem: Joannes Petrus (geb. 1826), Maria Christina (geb. 1829), Maria Josephina (geb. 1831) en Jan Willem (geb. 1834).

⁷ Sectie A889 (ter grootte van 2 roeden 20 ellen)

⁸ Sectie A888 (78 ellen)

⁹ Sectie A884 (3 roeden en 36 ellen)

¹⁰ Bij de openbare veiling in 1862 was het huisje (Sectie A888), 75 ellen groot en de tuin (Sectie A884) 2 roeden en 95 ellen.

¹¹ Jan Theodoor (1837-1838), Jan Willem (1839-1905), Hubertus Josephus (1842-1868), Johannes Gulielmus Hubertus (geb. 1844), Hubertus Ludovicus Ignatius (1847-1848) en Hubertus Hermanus (1853-1853).

¹² Hun zoon Jan Willem (1839-1905) trouwde in 1863 met Anna Catharina Linssen (1831-1931). Zij waren de grondleggers van een herberg en het later zo bekende hotel Cuijpers-Linssen, dat na een aantal eigenaars- en naamwisselingen nu hotel De Geulvallei heet.

¹³ Zij trouwden in 1859 in Nuth, de geboorteplaats van Jan en kregen 7 kinderen, waarvan er slechts 3 de volwassen leeftijd bereikten: Joannes Franciscus (geb. 1861), Maria Margaretha (geb. 1864), Joannes (1865-1945), Maria Anna (1868-1870), Joannes Josephus (1870-1871), Joannes Josephus (1872-1888) en Huberts Felix (geb. 1874).

f. 1.080¹⁴ toegewezen aan de hoogste bieder, Pieter Gerard (Pieter) Philippens (1825-1894) en zijn echtgenote Maria Agnes Akkermans (1836-1931) uit Houthem.

Maria Agnes was geboortig van Vroenhof en Pieter Philippens, gediplomeerd (hoef)smid, werd in Geulle geboren. Zij woonden sinds hun huwelijk in de zomer van 1860, komende vanuit Geulle, in de buurt van de kerk in huis nr. 119¹⁵ aan de Onderstestraat¹⁶ en kregen daar twee kinderen: Mathijs Pieter (Thijs, 1861-1930) - die later trouwde met Maria Anna (Janneke) Stassen - en een dochtertje Maria Catharina Rosalina (1862-1864).

Het echtpaar Philippens-Stassen komt nog uitgebreid aan bod in een van de volgende afleveringen van 't Sjtiegelke.

Het rechter huis¹⁷ werd in 1872/1873 herbouwd en door hen als woonhuis weer in gebruik genomen, het linker huisje (nr.114) werd in 1873 aangepast en door Pieter Philippens in gebruik genomen als smederij¹⁸. Een deel van het woonhuis werd later (wegens ruimtegebrek) nog gebruikt als schuurtje bij de smederij.

Na het overlijden van Pieter Philippens in 1894 kwam het huis, erf en smederij¹⁹ in bezit van zoon Thijs en de smederij bleef nog als zodanig tientallen jaren in gebruik. De laatste smid was Sjeng Stassen, pleegzoon van Thijs Philippens, waarover in een volgend Sjtiegelke later meer.

De smederij en schuur²⁰ werden i.v.m. verbetering van het hoekpunt Onderstestraat-St. Gerlachstraat door de gemeente Houthem in 1933 van de erfenamen van de in 1930 overleden Thijs Philippens aangekocht en daarna afgebroken.

¹⁴ De helft van dit bedrag moest vóór 1 oktober betaald worden; de andere helft binnen 6 maanden na het overlijden van de weduwe Maria Josephina Lousberg-Boosten. Deze overleed in 1880, ca. 18 jaar later!

¹⁵ Deze woning met smederij op Sectie A478 werd afgebroken om plaats te maken voor de nieuwe pastorie. Deze pastorie werd in 1875/1876 door meester-timmerman Jan Brouns uit Houthem gebouwd voor de som van f. 7.000. Thans: Onderstestraat 18 en bewoond door B. Plusquin.

¹⁶ Sectie A478

¹⁷ Thans Onderstestraat 48.

¹⁸ Als gevolg van de veranderingen werd Sectie A888 in 1893 omgenummerd in Sectie A1428 ; A889, huis en erf, werd Sectie A1427.

¹⁹ Toen genummerd Sectie A1604 (groot 260 ca.).

²⁰ Vernummerd naar Sectie A1939 (groot ongeveer 66-73 ca.).

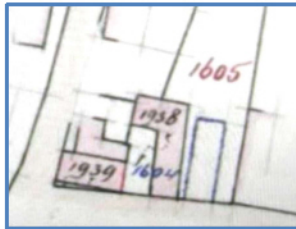
Situatie 1893

Gemeentelijke kaart uit ca. 1930.
Duidelijk is de onoverzichtelijk hoek
St. Gerlachstraat-Onderstestraat te zien.

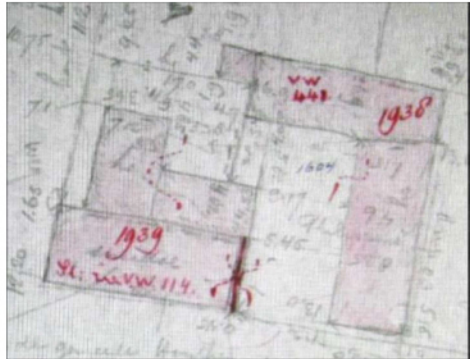

De bekende schilder W.C. Nakken, die regelmatig in Zuid-Limburg en ook in Houthem vertoefde, maakte van deze smederij - gelegen tegenover het Gerlachuskapelletje - in 1905 een fraai en sfeervol schilderij. Rechts de zijgevel van het pand Onderstestraat 48.

'Duidelijk' zijn de wijzingen (van kadastrale nummers) in de loop van de jaren te zien.

Situatie 1933. De smederij heeft hier de aanduiding Sectie A1939. Deze smederij werd afgebroken omstreeks 1935.

Schilderij gemaakt door Harry Frijns in 1975

Ansichtkaart met het Gerlachuskapelletje en de smederij. Daarachter is nog net het dak zichtbaar van het huis St. Gerlachstraat 317, dat Thijs Philippens in 1901 liet bouwen.

Drukke bij het Gerlachuskapelletje tijdens de Heiligdomsvaart 1929.

Links is de blinde gevel van de smederij aan de kant van de St. Gerlachstraat nog te zien.

Duits antitank kanon op de hoek van de Onderstestraat en de St. Gerlachstraat. Op de achtergrond het huis van de familie Pluijmen, Onderstestraat 48.

Links de blinde muur, die achterbleef na het slopen van de smederij. V.l.n.r.: Laura Mulleneers, Annie Pluijmen, Nick Spruijt en Jef Knips.

Slotwoord

Dit soort overzichten van de eigenaars en bewoners waren vrijwel onmogelijk geweest als we niet sinds kort de beschikking hadden over een database met de kadastrale gegevens.

Maurice Stevens heeft maandenlang enkele tienduizenden slecht of moeilijk leesbare en deels doorgehaalde kadastrale gegevens ingevoerd in een database. Dat deed hij mede dank zij de inzet van Rinus Suijkerbuijk die dagenlang bezig is geweest met het opsporen en fotograferen van duizenden pagina's met gegevens, die daarna door Maurice Stevens nauwgezet werden ingevoerd. Ook attendeerde Rinus ons op ander relevant en zeer bruikbaar bronnenmateriaal, waarvan hij ook foto's maakte en deze deels omzette in getypte tekst (transcribeerde).

Verder is een werkgroepje bestaande uit Wiel Selten, Bert Martens en John Boreas nog bezig met het zogenaamd georefereren (kort gezegd: het digitaal op elkaar inpassen) van de oude en nieuwere kadastrale kaarten, waardoor bijv. het bepalen van de exacte posities van oude (of afgebroken) panden op recente kadastrale kaarten mogelijk is.

Desondanks is het werken met die gegevens toch nog behoorlijk complex gebleken. Vooral het reconstrueren van de situatie op de hoek van de Onderstestraat en de St. Gerlachstraat - zoals later ook nadrukkelijk zal blijken in volgende afleveringen van 't Sjtiegelke - leverde vele hoofdbrekens op,

vanwege tegenstrijdige of onjuiste gepubliceerde gegevens, geconstateerde fouten in kadastrale nummers, wegeaanpassingen en onduidelijke kaarten.

Voor het verkrijgen van gegevens over de eigenaren waren de zgn. hypotheekregisterinschrijvingen nodig, voor gegevens over de huurders/bewoners: o.a. de bevolkingsregisters en woningkaarten.

Genealogische gegevens over de personen kwamen uit mijn bestand met gegevens van Houthemse inwoners, samengesteld met gegevens uit doop-, trouw- en begraafregisters, registers van de burgerlijke stand, bidprentjes, overlijdensberichten, persoonskaarten, bevolkingsregister, woningkaarten e.d.

Dankwoord

Wij zijn - als vereniging - allen die het mogelijk hebben gemaakt om dit soort gegevens samen te stellen en de mogelijkheid hebben om hierover te kunnen publiceren enorme dank verschuldigd.

Met behulp van deze gegevens is het mogelijk om de bebouwings- en bewoningsgeschiedenis van panden te reconstrueren. In volgende afleveringen zullen ongetwijfeld andere panden aan bod komen.

Bronnen

- Artikelendocumentatiebestand (kranten- en tijdschriftartikelen) van Fons Heijns [over enige tijd te raadplegen op www.archieven.nl].
- Bestand met genealogische gegevens van Houthemse inwoners, samengesteld door Fons Heijns.
- Bevolkingsregisters gemeente Houthem 1860-1889, 1889-1902 en 1910-1923.
- **Echo's uit Houthems Verleden** / H.J.J. Philippens. - 1992
- **Houthems Verleden** / H.J.J. Philippens. - 1983
- Hypotheekregisterinschrijvingen
- **Inwonerslijst 1796** / Fons Heijns. In: 't Sjtiegelke nr. 5, p. 18, 22-39 en op www.houthem.info
- OAT²¹ : Oorspronkelijk Aanwijzende Tafel, kadaster 1832. Verwerkt in database door Maurice Stevens.
- Perceelsgewijze kadastrale legger (PKL)²². Deze gegevens zijn in een vergelijkbare database als de OAT's door Maurice Stevens verwerkt.
- Register bouwvergunningen 1916-1940.
- Register van nieuwe, veranderde of gesloopte gebouwen 1885-1937.
- Verbetering van het hoekpunt Onderstestraat-St. Gerlachstraat (ca. 1933). - In: 't Sjtiegelke nr. 35, p. 22-23.
- www.watwaswaar.nl (kaarten)
- www.wiewaswie.nl (genealogische gegevens)
- Woningkaarten (vanaf 1945) verwerkt door Rinus Suijkerbuijk.

²¹ Register met per sectie een beschrijving van de percelen, met vermelding van eigenaar, soort eigendom, omvang en belastingklasse. Op dat moment werd alles (eigenaren en hun bezit) voor de eerste keer officieel vastgelegd waarna er niets meer aan veranderd mocht worden. Hoort bij kaart Minuutplan 1813.

²² In tegenstelling tot de OAT worden in de kadastrale legger wel wijzigingen aangebracht, bijvoorbeeld bij wisseling van eigenaar of splitsingen danwel samenvoegingen.